

Xicu Lluy

La situació que ha viscut el cinema mexicà durant 2004 no difereix gaire del diagnòstic que oferia aquesta indústria els dos anys anteriors.¹ Moltes idees, però escassos mitjans econòmics. Fugida inevitable dels cervells i les estrelles —tant els principals actors com els directors rellevants i, fins i tot, guionistes de prestigi— a la recerca del sempre apetitós manà d'Hollywood i, des de fa un temps, també enlluernades per la creativitat i els elevats pressupostos d'Europa. Alejandro González Iñárritu, Guillermo i Benicio del Toro, Salma Hayek, Daniel Giménez Cacho, Gael García Bernal, Vanessa Bauche, Diego Luna i Guillermo Arriaga² representen exemples il·lustres d'una onada difícil d'aturar. L'optimisme de les administracions públiques contrasta amb les veus crítiques i contestatàries, que mai no falten. En definitiva, un panorama tèrbol, amb tota classe d'entrebancs, alhora que il·lusiónant i esgrescador.

Les xifres facilitades a *Temps Moderns* per l'Instituto Mexicano de Cinematografía (Imcine) reflecteixen l'actual moment d'incertesa. De les 36 pel·lícules produïdes dins els dotze mesos del passat exercici, només se n'han pogut estrenar 18, una quantitat notablement inferior a la del 2003, quan s'exhibiren 25 del total del 29 títols.³ I a penes 8 de les cintes vistes —el 44% del global— reberen alguna forma de suport de mans dels organismes federals (Imcine, Foprocine i Fidecine), quelcom inaudit al llarg d'aquest segle, perquè, del 2000 ençà, els ajuts governamentals sempre havien superat el llistó de les cintes produïdes amb capital de caràcter cent per cent privat.⁴

Simplificant al màxim la versió oficial, una part molt considerable de les realitzacions ja a punt per a la seva projecció —la meitat, insistim— ni tan sols ha aconseguit arribar a les pantalles: 17 patrocinades per l'Estat i una única cinta amb finançament particular. I hem d'afegir com a mínim els setze llargmetratges que a hores d'ara es troben en fase de rodatge o postproducció i que, per tant, s'enllestiran a poc a poc durant el 2005. Les dificultats monetàries posen el veritable càncer que debili-

ta el gegant hispà. També ha influït l'ús, cada cop més estès, dels nous sistemes digitals, una circumstància que ha incidit de manera negativa en els distribuïdors, encara molt refractaris als formats moderns.

Sense abandonar la qüestió numèrica, 8,5 milions d'espectadors consumiren l'any passat els productes nacionals, davant els 7,5 de 2003, els 14,7 de 2002 i els 11,9 de 2001. En aquest sentit, l'excel·lent balanç assolit fa dues temporades es va deure en bon grau a "allò que podríem anomenar el fenomen de *El crimen del padre Amaro*, una cinta que abans de la seva presentació ja havia creat una expectació inusitada. La gent va llençar-se a trontollades a les sales de tot el país i, així, es va batre el rècord d'assistència a una pel·lícula de casa nostra, concretament 5.300.000 persones la gaudiren. Va superar, per poquet, al film de més èxit a les guixetes de la història, *Sexo, pudor y lagrimas*, el primer treball d'Antonio Serrano",⁵ explica Alfredo del Valle, subdirector de Comunicació Social de l'Imcine.

Malgrat aquestes dades, gens positives, les institucions estatals no s'immuten. "Menys estrenes, d'acord, però també major quantitat de públic", és la conclusió *grosso modo* que defensa l'Administració federal. "El 2004 ha estat un any molt important per al cinema mexicà, tot i que, efectivament, el volum de producció no fou el que ens hagués agradat. Pel que fa a la qualitat mitjana, ha passat el de sempre. Hem de parlar d'equilibri, de propostes variades. Hi ha hagut una mica de tot. Certes pel·lícules, com ara *Temporada de patos*, s'han fet mereixedores d'elogis a l'estranger. *Un día sin mexicanos* i *Matando cabos* han constituït els dos majors èxits comercials", assenyala el funcionari.

L'Imcine va destinar l'any passat 233 milions de pesos al "foment de la producció cinematogràfica", partida procedent dels recursos propis però també de la quota del *peso en taquilla*, decisiva per arrodonar els comptes. Quant als nous al·licients fiscals, des de l'1 de gener d'enguany ja s'aplica una deducció del 3 per cent en l'impost sobre la renda a tots aquells declarants que s'arrisquin a invertir en la producció de films nacionals. S'haurà d'esperar dotze mesos per a-

luar els resultats d'aquesta iniciativa tan ben rebuda pel sector. "El futur és esperançador", segons Del Valle.

Ans al contrari, s'han originat esdeveniments que contradiuen una percepció tan idíl·lica de les coses. L'esperadíssima —i verge— *Batalla en el cielo*, del jove realitzador Carlos Reygadas, significa el cas més flagrant dels desencerts. La cinta no fou acabada dins els terminis previstos i, per tant, no va poder acudir al Festival de Venècia, com es donava gairebé per segur. Els seus artífexs es lamentaren amb totes les seves energies i al·legaren precisament manca d'ajuts institucionals. Davant les reiterades queixes, Del Valle es renta les mans: "l'Imcine els va recolzar, d'això no hi ha dubte,

La brutalitat humana s'ha erigit en el tema fonamental, gairebé omnipresent, del cel·luloide mexicà de 2004. I els infortunis provoquen més plors que rialles, malgrat la utilització, sovint exagerada, de les notes humorístiques per endolcir-los

a diferència del que féu una altra institució del Govern, el Foprocine, que no ho va considerar adient. Aquesta decisió va desfermar la polèmica." L'autor de *Japón* desitja participar a la pròxima edició del Festival de Cannes, on l'esperaran de debò amb els braços oberts després de l'enrenou de l'escàndol.

Els periodistes especialitzats —almenys la majoria d'ells— fan una lectura catastrofista. "Acaba otro año desastroso", proclama Leonardo García Tsao. "El problema no es sólo de cantidad, sino también de calidad. De las películas mexicanas estrenadas este año sobresa- le el caso excepcional de *Temporada de patos*, debut de Fernando Eimbcke, como muestra solitaria de lo que puede

hacerse con imaginación, un buen sentido del cine y un presupuesto limitado [...]. Sin embargo, la trayectoria no garantiza nada. El último fiasco resultó se *Cero y van cuatro*. La publicidad ostentaba la reunión de los cuatro directores más taquilleros, pero eso no fue suficiente para llamar la atención del público. En efecto, cuesta trabajo pensar a quién estaba dirigido el complaciente cinismo de un proyecto que se regodea con monotonía en el concepto de que la corrupción somos todos [...]. Y qué decir de *Zapata, el sueño del héroe*. La costosa y abominable cinta biográfica perpetrada por Alfonso Arau. A pesar de la constante cobertura de los medios y el bombardeo publicitario, la gente no se

molestó en comprobar los alcances fraudulentos de su autor. La distancia abismal entre inversión y ganancia, ambición y resultado, la convierten en el fracaso más estrepitoso de este y muchos años",⁵ afirma sense misericòrdia.

El reputat crític de *La Jornada* fa referència, en primer lloc, a la pel·lícula signada per Carlos Carrera (*El crimen del padre Amaro*), Alejandro Gamboa (*El tigre de Santa Julia*), Fernando Sariñana (*Amar te duele, Ciudades oscuras*) i Antonio Serrano, que s'estructura al voltant de quatre episodis concebuts en clau de comèdia negra sobre la violència extrema i la corrupció policial i generalitzada de Mèxic DF, una de les ciutats més perilloses del planeta. Les diferents hipòtesis plantejades es manifesten desiguals i escassament innovadors. Respecte del decepcionant dibuix —un autèntic "*mexican churro*"— del llegendari cabdill de la Revolució, Nelson Carro coincideix amb la radiografia del seu company: "*El viejo y muy cacareado* proyecto terminó desinflándose en la taquilla. Ni la presencia estelar de Alejandro Fernández fue capaz de hacer menos brusca la caída de un producto que no consiguió engañar a nadie. Al momento de escribir estas líneas, las copias en DVD ya se rematan en los videoclubes", assenyala aquest periodista, qui dedica més paraules de lloança a l'*opera prima* de Fernando Eimbcke. "*Por lo menos es muy fresca e inventiva*",⁸ apunta el redactor del setmanari *Tiempo Libre*.

A milers de quilòmetres de distància, des de les pàgines imparcials i sense tanta passió nacionalista de *Temps Moderns*, nosaltres afegirem que *Temporada de patos*, rodada en blanc i negre, engloba virtuts —simpàtica, descarada i alliberada de corsès teòrics i estètics— i defectes —un protagonista (el repartidor de pizzes) molt superior als altres tres papers (dos adolescents avorrits i una al·lota obsessionada per la cuina), interès decreixent a partir de la meitat del metratge, fluixa resolució— inherents a una obra iniciàtica. "*La historia no es más que un cortometraje alargado*", estableix el rotatiu *El País*.⁹ A pesar de les ensopagades, Fernando Eimbcke aspira a ser un col·leccionista de premis: *Mayahuel* al millor director de la Mostra de Guadalajara (Jalisco), Festival de Pesaro

Què succeiria si, un bon matí, la pròspera ciutat de Los Angeles aparegués de cop i volta sense mexicans, tan necessaris —imprescindibles dins l'estructura econòmica domèstica i nacional— per a les feines quotidianes? Això conduiria a un caos espantós

(Itàlia) i AFI Fest (Estats Units), entre altres guardons. De continuar per la ruta traçada, pot arribar lluny.

La brutalitat humana s'ha erigit en el tema fonamental, gairebé omnipresent, del cel·luloide mexicà de 2004. I els infortunis provoquen més plors que rialles, malgrat la utilització, sovint exagerada, de les notes humorístiques per endolcir-los. La coral *Cero y van cuatro* esbrina quatre dels actes delictius probables, sinó habituals, de la immensa capital asteca: l'extorsió policial (la tristament cèlebre *mordida*), el segrest (amb implicacions mafioses dels cossos de seguretat, *of course*), el linxament d'un pobre home en tot el sentit de la paraula (víctima innocent de la xusma esperonada per un capellà fanàtic) i el robatori a punta de pistola del que són objecte els clients *yuppies* d'un restaurant de luxe. La gràcia, i en té bastant, guanya terreny en detriment de la denúncia social. "Una cinta que pudo ser más incisiva, pero se queda a medio camino y desemboca en un conformismo que desatiende la complejidad de los asuntos que trata, apostando finalmente por lo jocoso como si esto fuera sinónimo de frivolidad e insustancialidad", indica Julia Elena Melche.¹⁰

Sobre la delinqüència urbana també s'inscriuen *Matando cabos*, un *thriller* de bona factura però intrascendent, i *Conejo en la Luna*, coproducció mexicana i anglesa de Jorge Ramírez Suárez basada en les vicissituds d'una parella destrosada per la corrupció política. Una altra realització destacable, *Las lloronas*, primer film de Lorena Villarreal, nascuda el 1979 a l'Estat de Nuevo León, revisita el famós símbol de l'imaginari popular precolonial. Sembla que l'ambició de les dones joves mexicanes no coneix límits. Salma Hayek ja controla una productora a Califòrnia i, per citar una de les últimes incorporacions al model imperant, Patricia Riggen transformarà el curtmetratge *Retrato de familia* en una cinta de llarga durada com a conseqüència del seu triomf al Festival de Sundance. Ja ha palpat la glòria amb els dits.

Per als amants de les estadístiques informarem que la nòmina de les pel·lícules més rendibles del 2004 està encapçalada, curiosament, per *Un día sin mexicanos*, l'*opera prima* del singular Sergio Arau, exintegrament del grup de

rock alternatiu Botellita de Jerez, una banda emblemàtica de la megalòpoli. Va recaptar 66 milions de pesos, superant amb escreix *Matando cabos* (62 milions) i *Zapata, el sueño del héroe* (40 milions), del seu propi pare, Alfonso Arau. Victòria del deixeble.

Què succeiria si, un bon matí, la pròspera ciutat de Los Angeles aparegués de cop i volta sense mexicans, tan necessaris —imprescindibles dins l'estructura econòmica domèstica i nacional— per a les feines quotidianes? Això conduiria a un caos espantós. Creuríem de seguida en una invasió extraterrestre o, potser, en un acte de terrorisme a gran escala. Els *gringos* es veurien en l'obligació de realitzar labors molt desagradables per a ells, la feina bruta, allò que mai no han volgut fer. Aquest és el punt de partida d'*Un día sin mexicanos*, atrevida comèdia que treu a la llum la desprotecció laboral i jurídica dels immigrants no tan sols de la pàtria del tequila, sinó també dels procedents de la resta dels castigats pobles llatinoamericans. L'argument del debut cinematogràfic de Sergio Arau, tan simple com efectiu, pretén obrir-nos els ulls, perquè analitzem les tradicionals relacions d'amor i odi entre Mèxic i els poderosos Estats Units de l'Amèrica del Nord. Qüestió sempre delicada, com bé ho saben Vicente Fox i George W. Bush.

Del 2005 s'espera una millor collita. Ara sí, *Batalla en el cielo* desembarcarà a l'exigent mercat europeu. S'anuncien *La lotería* (Sergio Galindo), *El Malboro y El Cucú* (Javier Patrón, amb Demian Bichir i Rafael Inclán), *Ver, oír y callar* (Alberto Bravo, amb Luis Felipe Tovar), *La última noche* (Alejandro Gamboa), *De ángeles, flores y fuentes* (Héctor Rodríguez, Rodolfo Guzmán i Francisco Rodríguez, sobre el clàssic *La divina comedia* de Dante Alighieri), *Tres* (Carlos Valdivia), *Corazón marchito* (Eduardo Lucatero), *Sólo Dios sabe* (Carlos Bolado, amb Diego Luna i Alicia Braga), *Más allá del vacío* (Juan N. López), *La curva del olvido* (Christian González) i *El segundo piso* (documental de Juan Carlos Rulfo). Onze títols per captivar-nos.

La sensació de la temporada tot just començada porta el ja de per si expressiu nom de *Voces inocentes*, l'esgarriosa pel·lícula de Luis Mandoki arran de la guerra civil d'El Salvador de la qual

es projecten 350 còpies pertot arreu del territori mexicà. Relat terrible que aborda el reclutament obligatori de nens de dotze anys, carn de canó destinada a lluitar contra els guerrillers del Frente Farabundo Martí para la Liberación Nacional (FMLN). Fereix les consciències individuals i col·lectives com un cop de puny directe a l'estómac.

Veient les magnífiques interpretacions dels actors infantils, sobretot l'actuació estel·lar de Carlos Padilla, no podrem evitar les llàgrimes i se'ns posarà un nus a la gargamella. De veres. *Voces inocentes* mostra amb una cruesa que mai no resulta gratuïta el drama etern de les guerres, de qualsevol guerra, i les seves devastadores conseqüències, agreujades quan impliquen a menors. Veritat. Amb la clara intenció de tocar les fibres sensibles, la producció mexicana serà exhibida als membres de les Nacions Unides (ONU) a instàncies de l'actriu Susan Sarandon i Amnistia Internacional. Servirà de res? El Salvador fou escenari —real, no de ficció— durant més d'una dècada de les atrocitats comeses pel govern i els comandos paramilitars amb la complicitat evident de l'exèrcit dels Estats Units del comandant en cap Ronald Reagan. A través de la mirada d'un nen d'infància perduda, Luis Mandoki i Óscar Orlando Torres, el *Chava*, testimoni dels horrors exposats i responsable del guió, s'han encarregat de recordar al món que els crims encara romanen impunes. Una altra veritat tan grossa com un temple.

Algunes de les pel·lícules produïdes per la indústria cinematogràfica mexicana durant l'any passat:¹¹

- *Cero y van cuatro*. Direcció: Carlos Carrera, Alejandro Gamboa, Fernando Sariñana i Antonio Serrano. Guió: Antonio Armonía. Intèrprets: Guadalupe Amezcua, Guillermo Iván Dueñas, Raquel Morell, Elizabeth Valdez, Dino García, Silverio Palacios, Juan Ángel Esparza, Alexis Ayala, René Campero, Ana María Ciochetti, Rafael del Villar, Fernando Becerril, Gastón Melo, Juan Claudio Retes, Fernanda Luna i Juan Pablo Medina. Duració: 92 minuts.

- *Conejo en la Luna* (coproducció de Mèxic i Anglaterra). Direcció i guió: Jorge Ramírez Suárez. Intèrprets: Bruno Bichir, Lorraine Pilkington, Jesús Ochoa, Adam Kotz, Álvaro Guerrero, Rodrigo

Murray, Emma Cuniffe. Duració: 112 minuts.

- *Digna hasta el último aliento* (2003). Direcció i guió: Felipe Cazals. Intèrprets: Vanessa Bauche. Duració: 117 minuts. Documental.

- *Las lloronas* (2003). Direcció: Lorena Villarreal. Guió: Lorena Villarreal i Enrique Rentería. Intèrprets: Raúl Adalid, Elizabeth Ávila, Rosa María Bianchi, Francisco Gattorno, Rodrigo Mejía, Gastón Melo, Genoveva Pérez, Miguel Rodarte, Elizabeth Valdez, Tina Romero, Magda Vizcaino. Duració: 98 minuts.

- *Manos libres*. Direcció i guió: José Buil. Intèrprets: Alejandro Gamboa, Luis Gerardo Méndez, José Carlos Femat, Ana Paula Corpus, Gloria Ortiz, Verónica Merchant, Jorge Zárate, José Rodríguez, Tizoc Arrollo, Yuriria del Valle, Lorena Grisell Hernández. Duració: 95 minuts.

- *Matando cabos*. Direcció: Alejandro Lozano. Guió: Alejandro Lozano, Tony Dalton i Kristoff. Intèrprets: Tony Dalton, Ana Claudia Talancón, Kristoff, Pedro Armendáriz, Rocío Verdejo, Gustavo Sánchez Parra, Raúl Méndez. Duració: 90 minuts.

- *Santos peregrinos*. Direcció: Juan Carlos Carrasco. Guió: Juan Carlos Carrasco i José Antonio Carreón. Intèr-

prets: Carmen Salinas, Adal Ramones, Isaura Espinosa, Arturo Beristáin, Julieta Egurrola, Francesca Guillén, Ernesto Gómez Cruz, Paloma Woolrich. Duració: 90 minuts.

- *Temporada de patos*. Direcció: Fernando Eimbcke. Guió: Fernando Eimbcke i Paula Markovitch. Intèrprets: Diego Cataño, Daniel Miranda, Enrique Arreola, Danny Perea, Carolina Politi. Duració: 90 minuts.

- *Un día sin mexicanos* (Mèxic-Estats Units-Espanya). Direcció: Sergio Arau. Guió: Sergio Arau, Yareli Arizmendi i Sergio Guerrero. Intèrprets: Caroline Aaron, Melinda Allen, Frankie J. Allison, Todd Babcock, Yeniffer Behrens, Brian Brophy, Maureen Flannigan, Joaquín Garrido, Suzanne Friedline. Duració: 90 minuts.

- *Voces inocentes*.¹² Direcció: Luis Mandoki. Guió: Óscar Orlando Torres. Intèrprets: Leonor Varela, Gustavo Muñoz, Ofelia Medina, Daniel Jiménez Cacho, José María Yazpik, Jesús Ochoa, i els nens Carlos Padilla, Xuna Primus, Adrián Alonso, Daniela Valeria Sierra, Andrés Márquez, Paulina Gaytán, Ana Paulina Cáceres i Jorge Ángel Toriello. Duració: 110 minuts.

- *Zapata, el sueño del héroe*. Direcció i guió: Alfonso Arau. Intèrprets: Ale-

jandro Fernández, Patricia Velázquez, Lucero, Jesús Ochoa, Jaime Camil, Justo Martínez, Angélica Aragón, Soledad Ruiz, Arturo Beristáin, Julio Bracho, Carmen Salinas. Duració: 112 minuts. ■

(1) Vg. l'ampli reportatge publicat al número 101, de març de 2004, de *Temps Moderns*.

(2) El guionista d'*Amores perros* i *21 gramos* ha declarat la seva admiració envers el director mexicà Pedro Almodóvar, amb qui confia treballar aviat.

(3) Els anys 2002, 2001 i 2000 s'estrenaren 17, 19 i 16 cintes, respectivament, segons consta al resum d'activitats de l'Imcine.

(4) La proporció, en tots els casos favorable a l'Estat mexicà, fou del 60%, 59%, 53% i 62% els anys 2003, 2002, 2001 i 2000, per aquest mateix ordre.

(5) Kate del Castillo, empresària i actriu de telenovel·les, i Demian Bichir produïran la versió teatral del film d'Antonio Serrano a Los Angeles.

(6) Article publicat el 31 de desembre de 2004 al diari *La Jornada* de la Ciutat de Mèxic.

(7) Segons afirma Ernesto Diezmartínez. Vegi's el suplement *Primera Fila*, del periòdic *Reforma* (Ciutat de Mèxic), corresponent a l'edició del 31 de desembre de 2004.

(8) Revista cultural, d'oci i espectacles *Tiempo Libre* de la Ciutat de Mèxic, número 1.286 (30 de desembre de 2004—5 de gener de 2005)

(9) Article firmat per J. O. i publicat a l'edició internacional (14 de gener de 2005).

(10) *Reforma*, 15 de desembre de 2004.

(11) També hem inclòs les cintes produïdes durant 2003, però estrenades el 2004.

(12) Pel·lícula presentada a la Ciutat de Mèxic el 28 de gener de 2005.